

DANIŞTAY YAYINLARI NO: 114

**T.C.  
DANIŞTAY BAŐKANLIĐI**

**154. YIL  
DANIŞTAY VE İDARİ  
YARGI GÜNÜ  
SEMPOZYUMU**

**10-11 MAYIS 2022  
ANKARA**

## TÜRK DÜNYASI HUKUK BİRLİĞİ İHTİYACI

Doç. Dr. Gürsel ÖZKAN\*

### GİRİŞ

2009 yılında yapılan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşmasının<sup>1</sup> temel amacı, katılımcı devletlerarasındaki işbirliğinin<sup>2</sup> kurulması olarak belirtilmiştir. Anlaşmanın 2. maddesinde, *“uluslararası hukuk tarafından umumiyetle tanınan ilke ve normlara uygun olarak, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, insan hakları ve temel özgürlüklerin güvence altına alınması konularının”* ve *“karşılıklı hukuki yardımlaşmanın ve hukukun muhtelif alanlarındaki işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla hukuki bilgi değişimi hususlarının”* temel amaç ve görevler arasında olduğu yer almıştır.

Nahçıvan Anlaşmasında yer verilen amaç ve görevleri yerine getirmek üzere de, Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Konseyi ve Sekreteryaya oluşturulmuştur. Anlaşmanın 4. maddesinde ise 21 Kasım 2008 tarihli İstanbul Anlaşmasıyla işlerlik kazanan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi, Türk Dili Konuşan Ülkelerin parlamentoları arasındaki işbirliğini derinleştirmek amacına yer verilmiştir<sup>3</sup>.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin kurucu üyeleri; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye olmuştur. Özbekistan ise

---

\* Danıştay Üyesi

<sup>1</sup> 3 Ekim 2009 tarihinde 9. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nde katılımcı devletler olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından imzalanmıştır.

<sup>2</sup> Birleşmiş Milletler Şartının amaç ve ilkeleri ile uluslararası barış ve güvenlik, iyi komşuluk ve dostane ilişkilerin kurulmasını ve devletler arasında işbirliğini hedefleyen egemen eşitlik, toprak bütünlüğü ve uluslararası tanınmış sınırların ihlal edilemezliği dahil olmak üzere, uluslararası hukukun evrensel düzeyde kabul görmüş ilke ve normlarına bağlılıklarını teyit ederek,

<sup>3</sup> Anlaşmanın “Yönetmelik” başlığını taşıyan 18. maddesinde, *“İdari düzenlemeler, DİBK tarafından belirlenecek ve DBK'nın onayına sunulacak TDKÜİK Yönetmeliği uyarınca belirlenecektir”* şeklindeki kurala rağmen 2009 yılından bu tarafa anılan Yönetmelik çıkarılmamıştır.

2019 yılında tam üye olarak katılmıştır. Macaristan 2018 yılında, Türkmenistan ise 2021 yılında gözlemci üye statüsü kazanmıştır<sup>4</sup>.

Türk Devletleri Teşkilatı<sup>5</sup> genel kapsamlı, kapalı<sup>6</sup> ve bölgesel, işbirliği amaçlı bir uluslararası kuruluştur. Genel kapsamlı bir teşkilatır çünkü üyeleri arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel, ticari, hukuki birçok alanda faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. Nahçıvan Antlaşması süresiz olarak yapılmıştır ve Türk dili konuşan ülkelerin katılımına açık bulunmaktadır. Teşkilata giriş için herhangi bir karar organı veya oylama usulü öngörülmemiş, sadece Nahçıvan Antlaşmasına taraf olmakla üye olunabilmesi kabul edilmiştir. Teşkilatın işbirliği amaçlı olduğu kurucu antlaşmasında belirtilmiştir<sup>7</sup>.

1992-2010 yılları arasında toplam 10 defa Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirveleri, 2011-2021 yılları arasında ise Türk Keneşi Zirveleri adı altında toplam 8 defa ve Türk Devletleri Teşkilatı olarak da 2022 yılında yapılan zirve toplantısı ile toplamda 19 defa Türk Devletleri Teşkilatı üye ülke Devlet Başkanlarının katıldığı zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik ve Ticaret İşbirliği, Eğitim, Bilim ve Kültür İşbirliği, Ulaşım İşbirliği, Turizm İşbirliği, Medya ve Enformasyon İşbirliği, Gençlik ve Ulusal Sporlar, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Desteklenmesi, Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler ve Türk Dünyası Sağlık Bilim Kurulu Toplantıları adı altında konuların tartışıldığı zirve toplantıları yapılmıştır<sup>8</sup>.

<sup>4</sup> Türk Devletleri Teşkilatı web sayfası, <https://www.turkkon.org/tr>

<sup>5</sup> Türk Devletleri Teşkilatı; işbirliğinin sağlanması amacıyla kurulan TÜRKSOY, Türk Dili Konuşan Ülkeler Asamblesi, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı gibi kuruluşları koordine eden çatı veya şemsiye bir örgüttür.

<sup>6</sup> Türk dili konuşan ülke sayısı belirli olduğu için Türk Devletleri Teşkilatı kapalı bir örgüttür ve Türk dili konuşan ülkeler belirli coğrafyalarda bulunduğu için bölgesel bir örgüttür.

<sup>7</sup> TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, "Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi," Uluslararası Hukuk ve Politika 36 (2013), s.58.

Nahçıvan Antlaşması 22.maddesinde geçerlilik süresi, yürürlüğe giriş ve katılım düzenlenmiştir. Nahçıvan Antlaşması 16.maddesinde TDKÜİK tarafından devletlere, uluslararası teşkilatlara ve uluslararası forumlara gözlemcilik statüsü verilebileceği düzenlenmiştir.

[https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel\\_belgeler/Nahçıvan\\_Antlasmasi\\_Turkce\\_20140417\\_193951.pdf](https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahçıvan_Antlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf)

<sup>8</sup> Türk Devletleri Teşkilatı web sayfası, <https://www.turkkon.org/tr>

Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV) tarafından da, ilki 21-23 Mart 1993 tarihlerinde yapılan ve tam adı “Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı” olan toplantılar gerçekleştirilmiştir. 1993’ten 2007 yılına kadar geçen sürede TÜDEV’in öncülüğünde yapılan 11 kurultayda Türk dünyasının problemleri ve çözüm yolları tartışılmış ve alınan tavsiye kararları kurultay sonuç raporlarına yansıtılmıştır<sup>9</sup>.

Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen 6. Kurultayda Toplum Yönetimi ve Hukuk Komisyonunda “*hukuk birliği*”<sup>10</sup> konusu tartışılmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin, bir araya gelerek Avrupa Birliği benzeri bir Türk Birliği oluşturabileceğine yönelik görüşün gerçekleştirilmesinin ön şartı “*ekonomik birlik*” oluşturmaktan geçmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında kültürel, tarihi ve siyasi birliğin temeli bulunmakla birlikte, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi böyle bir uluslararası örgütün başarısı için önemli bir gerekliliktir. Nahçıvan Anlaşması’nın 2. maddesi kapsamında düzenlenen<sup>11</sup>, özellikle enerji sektörü bu anlamda önemli rol oynayabilecektir. Böyle bir birliğin gerçekleştirilmesinin temel şartlarından bir tanesi ekonomik birlik olmakla birlikte, asıl bunun için de hukuk birliği gerekmektedir. Çünkü ekonomik birliği sağlayabilmenin yolu hukuk birliğinden geçmektedir.

Bu tebliğde, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında hukuk birliği gerçekleşmesi ihtiyacı belirlenecek ve hukuk birliği için alınması gereken önlemler üzerinde durulacak ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerdeki İdari Yargı alanında mukayeseli inceleme yapılacaktır.

<sup>9</sup> Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV) web sayfası, <https://www.tudev.org.tr/ulkeler/>

<sup>10</sup> Altıncı Türk Devlet ve Toplulukları, Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, 20-23 Mart 1998-Bursa, Konuşma, Bildiri, Tutanak ve Karar Metinleri, Ankara 1999

<sup>11</sup> Siyasi, ticari ve ekonomik konular ile kanunu uygulama, çevre, kültür, bilimsel- teknik, askeri-teknik, eğitim, enerji, ulaştırma, kredi ve finans alanları ve ortak çıkarları ilgilendiren diğer alanlardaki etkin bölgesel ve ikili işbirliğinin teşvik edilmesi, ticaret ve yatırım açısından elverişli koşulların yaratılması, gümrük ve mallar ile hizmetlerin ve sermayenin dolaşımına imkân sağlayan düzenlemelerin basitleştirilmesi, mali sistem ve bankacılık işlemlerinin kolaylaştırılması.

## I. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERİN HUKUK SİSTEMLERİ

### A. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ GELİŞİMİ

1992 yılında yapılan ilk Türk zirvesi sonunda Ankara Bildirisi imzalanmıştır<sup>12</sup>. Bu bildiri ile bağımsızlığını yeni kazanan Türk devletlerinin çok taraflı işbirliğine, ortak tarih ve kültürüne vurgu yapılmış ve devlet başkanlarının yılda en az bir kez danışma toplantısı yapmalarının yararlı olacağı kararlaştırılmıştır.

İlk zirvede kararlaştırılan işbirliğine uygun olarak Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti'nin kültür bakanları tarafından 1993 yılında TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Antlaşma ile Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi adlı uluslararası örgüt kurulmuştur<sup>13</sup>.

18-19 Ekim 1994'te İkinci Zirve Toplantısı yapılarak İstanbul Bildirisi imzalanmıştır. Bu bildiri ile Dışişleri bakanlarının veya uygun görecekları yüksek görevlilerin uygun zamanlarda danışmalarda bulunması kararlaştırılmıştır. Üçüncü Zirve Toplantısı 1995 yılında Bişkek'te, Dördüncü Zirve Toplantısı 1996'da Taşkent'te yapılmıştır. Taşkent Bildirisi'nde "Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Toplantısı" ifadesi kullanılmıştır. Bu bildiri ile Türkçe Konuşan Devlet Sekreteryası kurulması kararlaştırılmıştır. Beşinci Zirve Toplantısı 1998'de Astana'da yapılmış ve Beşinci Zirve Bildirisi imzalanmıştır. Altıncı Zirve Toplantısı 2000'de Bakü'de gerçekleştirilmiş ve Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi Bakü Bildirisi imzalanmıştır. Yedinci Zirve Toplantısı 2001 yılında İstanbul'da yapılarak Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi İstanbul Bildirisi imzalanmıştır. Bu bildiride "Türk Dili Konuşan Ülkeler" ifadesi kullanılmıştır. Sekizinci Zirve Toplantısı 2006 yılında Antalya'da, Dokuzuncu Zirve Toplantısı 2009'da Nahçıvan'da yapılmıştır. Bu zirve; Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyinin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması imzalandığı için önemlidir. Bu antlaşma ile zirveler sürecinin

<sup>12</sup> Bildiriyi Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın devlet başkanları imzalamıştır.

<sup>13</sup> Türksoy'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Antlaşma", *Resmi Gazete*, 9 Haziran 1994. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21955.pdf> sayfa:4"

kurumsallaşması ve uluslararası örgüte dönüşmesinin temel belgesi kabul edilmiş olmaktadır. Bu antlaşmayı Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan imzalamış ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin kurucu üyeleri olmuşlardır. Antlaşma 2010 yılında yürürlüğe girmiştir<sup>14</sup>.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Onuncu Zirvesi 2010 yılında İstanbul'da yapılmıştır. Zirvede Sekreteryanın ilk Genel Sekreter ataması yapılmış ve ekonomik işbirliğini geliştirmek için Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Konseyi kurulması, Türk Akademisi'nin uluslararası bir örgüt olarak kurulması, Türk kültür mirasının korunması amacıyla Bakü'de bir vakfın kurulması ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 1. Zirvesi'nin 2011 yılında yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece zirveler süreci tamamlanmış ve teşkilat faaliyetleri başlamıştır<sup>15</sup>.

Uluslararası bir teşkilat olarak Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi 1. Zirvesi 2011 yılında Almatı'da Ekonomik İşbirliği teması ile düzenlenmiş ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi 1. Zirvesi Bildirisi imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Sekreteryasına Dair Ev Sahibi Ülke Antlaşması imzalanmıştır. Bildiride Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi için metnin devamında Türk Konseyi olarak anılacağı belirtilmiştir.

Türk Konseyi 2. Zirvesi 2012'de Bişkek Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği teması ile düzenlenmiştir. Türk Konseyi 2. Zirvesi Bildirisi imzalanmıştır. Türk Konseyi'ni temsil eden bayrak belirlenmiştir. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekreteryasının Mali Esaslarına İlişkin Antlaşma imzalanmıştır. Eğitim Bakanları tarafından Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Antlaşma ve Türk Kültür ve Miras Vakfı Şartı imzalanmıştır<sup>16</sup>.

<sup>14</sup> Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyinin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun 2010 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-7.htm> TERZİOĞLU, s.48.

"Türk Devletleri Teşkilatı Organizasyon Tarihçesi", Türk Devletleri Teşkilatı Web Sitesi, 11.6.2022. <https://www.turkkon.org/en/organizasyon-tarihcesi>

<sup>15</sup> "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 10. Zirve Toplantısının Bildirisi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, 11.6.2022. <https://www.mfa.gov.tr/bildiri.tr.mfa>

<sup>16</sup> Türk Dili Konuşan Ülkeleri İşbirliği Konseyi 1. Zirvesi Bildirisi [https://www.turkkon.org/assets/dokuman/1\\_ZirveBildirisi\\_TR.pdf](https://www.turkkon.org/assets/dokuman/1_ZirveBildirisi_TR.pdf) TERZİOĞLU, s.51.

Türk Konseyi 3. Zirvesi 2013 yılında Gebele’de Ulaşım ve Bağlantı teması ile düzenlenmiştir. Türk Konseyi 4. Zirvesi 2014’te Bodrum’da Turizm alanında işbirliği temasıyla düzenlenmiştir. Türk Konseyinin 5. Zirvesi, 2015 yılında Astana’da Medya ve Enformasyon işbirliği teması ile toplanmıştır. Türk Konseyinin 6. Zirvesi, 2018’de Kırgızistan Çolpon Ata’da Gençlik ve Ulusal Sporlar temasıyla gerçekleşmiştir. Zirvede Macaristan gözlemci üye olarak Türk Konseyi’ne katılmıştır. Türk Konseyi 7. Zirvesi 2019’da Bakü’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ’lerin) Desteklenmesi temasıyla düzenlenmiştir. Bu toplantıda Özbekistan teşkilata tam üye olmuştur<sup>17</sup>.

Türk Konseyi 8. Zirvesi, 2021’de İstanbul’da Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler temasıyla toplanmıştır. Zirve’de Liderler, Teşkilatın isminin **“Türk Devletleri Teşkilatı”** olarak değiştirilmesi başta olmak üzere kurumun geleceğini ilgilendiren önemli kararlar almıştır. Zirve, Türk Devletlerinin Bağımsızlığının 30. Yıl Dönümüyle örtüşmesi ve Türkmenistan’ın Teşkilata gözlemci üye olarak katılmasından dolayı ayrı bir önem taşımaktadır. Zirvenin başlıca gündem maddeleri arasında, üçüncü ülke ve kuruluşlarla yeni işbirliği yöntemlerinin belirlenmesi, Türk Yatırım Fonu’nun kurulması ve Teşkilatın orta ve uzun vadeli amaç ve görevlerini ortaya koyan **“Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesinin”** onaylanması yer almıştır<sup>18</sup>.

## **B. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERİN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ POTANSİYELİ**

“Türk Devletleri”nin özellikle hukuk, ekonomi başta olmak üzere eğitim, kültür, dış politika, savunma vs. gibi alanlarda birlikte kararlar alarak

“TürkKonseyi”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, 11.6.2022. <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>

<sup>17</sup> Cumhurbaşkanlığı Kararları- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması’na Özbekistan Cumhuriyeti’nin Katılması nedeniyle adı geçen antlaşmanın uygulama alanının 14/10/2019 tarihinden itibaren Özbekistan Cumhuriyeti’ni de kapsayacak şekilde tespit edilmesi hakkında karar (Karar Sayısı: 2816) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200805-3.pdf>

Türk Devletleri Teşkilatı Organizasyon Tarihçesi”, Türk Devletleri Teşkilatı Web Sitesi, 11.6.2022. <https://www.turkkon.org.tr/organizasyon-tarihcesi>

<sup>18</sup> Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>

uygulama ve birlikte hareket etmek suretiyle dayanışmalarını sağlamaları önem taşımaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin birlikte belirleyebilecekleri “birlik” kural ve kurumlarını gerçekleştirme hedefine yönelik faaliyetleri hızlandırmak ve kurumsal yapılara kavuşturma zorunluluğu bulunmaktadır. “Vizyoner bir birlik” anlayışı ile hareket etmesi gereken Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin; barış, istikrar ve refahın tesisi açısından karşılıklı iş birliğini ve dayanışmayı esas almak ve bütünleşmenin mal, sermaye ve ticaret olacak şekilde serbest piyasa ekonomisine dayalı ortaklık ilişkisini geliştirmek amacıyla ortak hukuk kurallarının kabul edilmesi ile mümkün olacaktır.

Yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından öne çıkan Türk dünyasında özellikle Hazar Havzası’nın gelecekte dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin yüzde 12,5’ine sahip olacağı ve Basra Körfezi’nden sonra ikinci sıraya yerleşeceği değerlendirilmektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan, bölgede Rusya’dan sonra en büyük petrol ve doğal gaz üreticisidirler. Bu ülkelerin sahip olduğu petrol rezervlerinin dünya toplam rezervine oranı % 3.5; doğal gaz rezervlerinin dünya rezervlerine oranı ise %6.9’dur. Türkistan cumhuriyetlerinin doğal kaynakları incelendiğinde Kazakistan; dünya petrol rezervlerinin yüzde 0.8’ine, 5.9 trilyon metreküplük doğal gaz rezervine, eski SSCB’nin en büyük üçüncü kömür havzasına sahiptir. Tungsten üretiminde dünyada birinci, krom ve manganez üretiminde dünya ikincisi, molibden ve fosfat üretiminde dünya dördüncüsü, bor üretiminde dünyada üçüncü, bakır üretiminde de yedinci sıradadır. Özbekistan; 45 milyar ton doğal gaz üretimi ile dünyada önemli bir üretici konumundadır. Dünya pamuk üretiminde dördüncü, altın üretiminde onuncu sıradadır. 800 milyon ton olduğu tahmin edilen bakır rezervlerine sahiptir. Türkmenistan ekonomisinin ağırlığını doğal gaz ve petrol üretimi teşkil etmektedir. Doğal gaz rezervleri 1995 verilerine göre 2,75 trilyon metreküp, petrol rezervleri ise 1,5 milyar varildir. Türkmenistan, Özbekistan’dan sonra en büyük ikinci pamuk üreticisidir<sup>19</sup>.

<sup>19</sup> GÖKDAĞ Bilgehan Atsız, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri, <https://www.tudev.org.tr/turkiye-turk-cumhuriyetleri-iliskileri-prof-dr-bilgehan-atsiz-gokdag/> 06/05/2022

Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler arasında güçlendirilmiş yatırım ilişkileri için iki konuda projeler üretilmesi daha fazla katma değer yaratacaktır. İlk olarak Türkiye, sahip oldukları zengin doğal kaynaklar ile cari fazla veren Türk cumhuriyetleri ile yatırım açığı olan cumhuriyetlerde ortak yatırım projeleri hayata geçirilerek bölgesel ekonomik bütünleşme güçlendirilebilir. İkinci olarak ise Türkiye'nin sahip olduğu sanayileşme ve ekonomiyi çeşitlendirme deneyiminin diğer ülkelere transferine yönelik projeler hayata geçirilebilir.

Orta Asya'da bölge ülkeleri ve komşu ülkeler tarafından paylaşılan 18 sınır aşan nehir bulunmaktadır. Bu nedenle bölge ülkeleri; ulaşım, güvenlik gibi konularda olduğu gibi su kullanımı konusunda da iş birliği önem taşımaktadır. Bölgedeki su kaynakları, hâlen kullanım sorunları nedeniyle ülkeler arasında gerilime neden olmaktadır.

Enerjiye ilaveten, Avrasya'nın verimli topraklarını ve tarım potansiyelini modern tarım teknikleri ile küresel ekonomiye kazandırmak mümkündür. Özbekistan ve Türkiye organik tarım potansiyeli ile sadece Türk devletlerinin tarım ürünleri ihtiyacını değil, aynı zamanda Çin'den Avrupa Birliği'ne kadar yayılan geniş bir bölgeyi besleyebilme gücüne sahiptir. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin ortak millî savunma teşkilatlarını oluşturma ve alfabelerinin Latin alfabesi olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bütün bu konulardaki işbirliğinin temeli hukuk birliğine bağlı bulunmaktadır.

### **C. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYESİ ÜLKELER HUKUK SİSTEMLERİ**

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler, Sosyalist hukuk sisteminden sonra Kıt'a Avrupa'sı hukukunu benimsemiştir. Teşkilat üyesi ülkeler bakımından geçerli tek hukuk sistemi, Kıt'a Avrupası hukuk sistemi olmuştur.

#### **1. Azerbaycan**

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın başlangıç kısmında *“Halk iradesinin ifadesi olarak, kanunların üstünlüğüne dayanan hukuki, dünyevi devlet kurmak”* olduğu belirtilmiş, Devletin Esasları'nın düzenlendiği Anayasa'nın 7. maddesinde, Azerbaycan Devleti'nin *“demokratik, hukuki, dünyevi ve üniter bir Cumhuriyet”* olduğu kurala bağlanmıştır. Yine Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet hâkimiyetinin *“kuvvetler ayrılığı”* prensibine dayandığı, Yasama hâkimiyetinin Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisince kullanıldığı, Yürütme hâkimiyetinin Azerbaycan

Cumhurbaşkanına ait olduğu, Yargı hâkimiyetinin ise Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemelerince kullanıldığı belirtilmiştir.

Ekonomik düzen ile ilgili olarak Anayasanın 15. maddesinde, ekonominin gelişmenin halkın refahının yükseltilmesine hizmet edeceği açıklandıktan sonra, *“Azerbaycan Devleti, serbest pazar ilişkileri temelinde sosyal amaçlı ekonominin gelişmesine ortam hazırlar, hür teşebbüsü güvence altına alır; ekonomik ilişkilerde tekelliliğe ve haksız rekabete müsaade etmez”* hükmünü getirerek serbest piyasa ekonomisi modelini kabul etmiştir.

## 2. Kazakistan

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası’nın Genel Hükümleri düzenleyen 1. maddesinde, *“Kazakistan Cumhuriyeti’nin, insan hak ve özgürlüklerine dayalı, demokratik, dünyevi, hukuk ve sosyal bir devlet olduğu”* kabul edilmiş, Cumhuriyetin temel ilkelerinin, *“toplumsal barış ve siyasal istikrar; tüm halkın yararına yönelik ekonomik kalkınma”* olarak belirtilmiştir.

Anayasaya göre, Kazakistan Cumhuriyeti’nin başkanlık yönetim şekliyle üniter bir devlet olduğu, Devlet egemenliğinin tek kaynağının halk olduğu, *“devlet iktidarı bütündür ve yasama, yürütme ve yargı kollarına ayrılması ilkesine ve bunların etkileşimini sağlayan fren ve denge sistemine uygun olarak Anayasa ve kanunlar temelinde kullanılır”* şeklinde açıklanarak kuvvetler ayrılığı sisteminin benimsendiği düzenlenmiştir.

## 3. Kırgızistan

Kırgız Cumhuriyeti Anayasası’nın Anayasal Düzenin Temelleri başlıklı 1. maddesinde, *“Kırgız Cumhuriyeti (Kırgızistan) egemen, demokratik, hukuki, dünyevi, üniter, sosyal devlet”* olduğu hükme bağlanmıştır.

## 4. Özbekistan

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası’nın Başlangıç kısmında, Özbekistan halkı, insan haklarına ve devlet egemenliği ilkelerine bağlı, demokrasi ve sosyal adalet ilkelerine sadık, hümanist, demokratik hukuk devletinin oluşumunu amaç edinerek, Anayasayı kabul ettiği belirtilmiş, 11. maddesinde, *“Özbekistan Cumhuriyeti’nin devlet hâkimiyeti sistemi yasama, yürütme ve yargı ayrılığı ilkesine dayanır”* kuralı getirilmiş, 31. maddesinde de, laiklik ilkesini *“Herkesin vicdan özgürlüğü güvence altına alınır. Herkes, herhangi bir dine inanma veya hiçbir dine inanmama hakkına sahiptir. Dini görüşlerin zorla aşılması yasaktır”* şeklinde açıklamıştır.

## 5. Türkmenistan

Türkmenistan Anayasası'nın Başlangıç kısmında, *"Her insan ve vatandaşın hak ve özgürlüklerini güvence altına alarak, toplumsal barışı ve milli birliği sağlamaya çalışarak, halk hâkimiyeti, demokratik, hukuk ve dünyevi devletin esaslarını kararlaştırarak"* şeklindeki temel ilke ile devletin niteliklerini belirtmiştir.

Anayasal Düzeninin Temelleri başlıklı bölümde *"Türkmenistan, demokratik, hukuk ve dünyevi bir Devlet olup, Devlet yönetimi başkanlık cumhuriyet hükümeti şeklindedir"* hükmüne yer verilmiş, kuvvetler ayrılığının düzenlendiği 6. maddede, *"Türkmenistan'da devlet yönetimi yasama, yargı ve yürütme olarak bölünmüş"* olduğu belirtilmiş, 8. maddesinde *"Türkmenistan'da hukukun üstünlüğü ilkesi geçerlidir"* hükmü, 18. maddesinde de, *"Devlet, din ve ibadet özgürlüğünü, dinlerin kanun önünde eşitliğini teminat altına alır. Dini kurumlar, Devlettten ayırdır, onlar Devlet işine karışamaz ve Devlet işleri yapamazlar. Devletin eğitim sistemi, dini kurumlardan ayırdır ve laiktir"* hükmü yer almıştır.

Anayasanın 134. maddesinde, *"Türkmenistan ekonomisi, piyasa ekonomisi ilkelerine dayalı olacaktır. Devlet, girişimciliği teşvik edecek ve destekleyecek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesini sağlayacaktır"* hükmüne yer verilmiştir.

## 6. Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Devletin şekli başlıklı 1. maddesinde, *"Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir"* hükmü, Cumhuriyetin nitelikleri başlıklı 2. maddesinde de, *"Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir"* hükmü yer almıştır.

## II. TÜRK DÜNYASI HUKUK BİRLİĞİ İÇİN AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Millet ortak dil, tarih, vatan, kültür ve birlikte yaşama inancı olan toplumdur. Dolayısıyla millet rastgele insanların bir araya gelmesi olmayıp, bugünü yaşayan halkı da aşarak ortak geçmişi ve ortak geleceği olan insan topluluğudur. Milletlerin varlık kazanması varlığını devam ettirmesi, gelişmesi bir devlet düzenine sahip olmasıyla mümkündür.

Millî devlet, bir milleti esas alan fakat bu arada bünyesinde farklı etnik yapıları da barındırabilen, muhafaza edebilen devlettir. Millî devlet bu

imkânı “*hukuk birliği*” ile sağlar<sup>20</sup>. Hukuk birliği bir ülkede yaşayan insanların etnik farklılıklarını ve inanç farklılıklarını öne çıkarmadan herkes için geçerli olan ve herkes için uygulanan ve uygulanabilen bütün ülkeyi kapsayan hukuk düzeninin egemen kılınmasıdır. Bir ülkede ortak hukuk kurallarının geçerli olması o ülkede yaşayan insanların devlete sadakatle bağlı olmasını ve aidiyet ilişkisi içinde kaynaşmasını sağlar, ortak yaşama arzularını kuvvetlendirerek birlikte yaşama iradesini güçlendirir.

Hukuk birliğinin sağlanmasında önemli olan “*devletin hukukunu*” kurmak değildir. Bu anlamda bütün devletler hukuka sahiptirler. Esasen devlet bizzatı hukukî bir teşekküldür. Onu herhangi bir güç odağı olmaktan çıkararak devlet statüsüne kavuşturan hukukî bir organizasyon olması ve hukuka bağlı devlet olmasıdır. Yani “*hukuk devleti*” olmasıdır.

Devletin ülkede uygulanacak geçerli hukuk kurallarını belirlemesi egemenlik yetkisinin kullanılması anlamına gelmektedir. Bu durum uluslararası teşkilatlar için de geçerli bulunmaktadır. Yani uluslararası bir teşkilatın kurulması ve işbirliğinin sağlanması öncelikle hukuk alanında üye ülkeler arasında aynı veya benzer hukuk kurallarının uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Avrupa'yı sağlam temellere oturtmak amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında<sup>21</sup>, 1951'de Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda Dışişleri Bakanları Paris Anlaşmasını imzalayarak AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu) kurmuşlar ve böylece Avrupa Topluluğu'nun (AT) temelini atmışlardır<sup>22</sup>.

Altı ülke Dışişleri Bakanları 1955'te Avrupa'nın etkisi ve saygınlığını yeniden kazandırmak nüfusun hayat düzeyini sürekli olarak yükseltmek için

<sup>20</sup> ERDOĞAN İhsan, Milli Devlet, Hukuk Birliği, Medeni Hukuk ve Çok Hukukluluk, Altıncı Türk Devlet ve Toplulukları, Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, 20-23 Mart 1998-Bursa, Konuşma, Bildiri, Tutanak ve Karar Metinleri, Ankara 1999, s.110-112

<sup>21</sup> Avrupa 100 yıllar boyunca dünyanın merkezi olmuş, bilimsel ve teknik devrimler ortaya çıkarmış, modern devletler Avrupa'da doğmuş, ama bu yaratıcılık unsuru karşısında eşi görülmemiş bir yayılmacılık ta Avrupa'nın bir diğer karakteri olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın büyük devletleri dünyanın 1/3'ini sömürge haline getirmişler. Bu bölgelere politik, askerî, ekonomik ve kültürel güçlerini kabul ettirmişlerdir. Ancak I. ve II. Dünya Savaşları Avrupa'da patlak vermiş. Kıta'yı iki defa harabeye çevirmiştir.

<sup>22</sup> ÖZKAN Gürsel, Türk Birliği İçin Avrupa Topluluğu Örneği, Altıncı Türk Devlet ve Toplulukları, Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, 20-23 Mart 1998-Bursa, Konuşma, Bildiri, Tutanak ve Karar Metinleri, Ankara 1999, s. 131-135

birleşik Avrupa kurulması gayesiyle bir komisyon kurarak bu komisyonca hazırlanan “Genel Bir Ekonomik Birlik ve Nükleer Alanda Bir Birlik Kurulması İmkânları” konulu Rapor 29 Mayıs 1956’da Venedik’te toplanan Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilmiş ve 1957’de imzalanan ve Roma Antlaşmaları olarak bilinen Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu anlaşmalarına temel olmuştur. Her iki antlaşma ulusal parlamentolarca onaylandıktan sonra 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Topluluğunun temelini oluşturan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, Avrupa’nın dünya enerji devrimi içinde geri kalmamasını sağlamayı amaçlarken, Avrupa Ekonomik Topluluğu Avrupa halkları arasında daha sıkı bir birlik kurulabilmesi için ülkeleri ayıran, engellerin ortadan kaldırılması ile bu ülkelerin ekonomik ve toplumsal gelişmelerini ortak bir eylemle gerçekleştirmeye, halkların hayat ve istihdam koşullarını sürekli geliştirmeyi, ekonomik büyümede istikrarı, mübadelede dengeyi, rekabette hak düzenini, bölgeler arasında farklılıkları ve en az gelişmiş bölgelerin açıklarının kapatılmasını ortak bir ticarî politika yoluyla uluslararası mübadeledeki kısıtlamaların dereceli olarak ortadan kaldırılmasını ve bütün bunların oluşturulması ile barışın ve özgürlüğün korunmasını hedeflemiştir.<sup>23</sup>

Roma Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran Paris Antlaşması bir arada Avrupa Topluluğu Hukuku’nun temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan bütünleşme gittikçe güçlenerek devam etmiş, önce Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun organları olan Meclis, Adalet Divanı ile Ekonomik ve Sosyal Komiteler tek ortak Meclis, tek Adalet Divanı ile tek Ekonomik ve Sosyal Komite olarak birleşmişler, daha sonra Birleştirme Antlaşması ile 1967 yılında her üç topluluğun Bakanlar Konseyi, Avrupa Ekonomik ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun Komisyonları ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yüksek otoritesi, Avrupa Toplulukları Komisyonu olarak birleştirilmiştir.

<sup>23</sup> GÜNGÖR Haluk, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması), Barışcan Yayıncılık, Ankara 1998, s. 7-8.

AKÇB ve AET ile başlayan ekonomik bütünleşme süreci, 1968 yılında AET ülkeleri arasında sanayi ürünlerinde gümrük birliğinin tamamlanması ile devam etmiş, bu arada Ortak Tarım Politikası çerçevesinde tarım ürünlerinin üretimi ve ticaretine ilişkin uyum anlaşmalarıyla desteklenmiştir. 1993 yılında tek pazar aşamasına geçilerek ekonomik bütünleşme süreci hemen hemen tamamlanmıştır. Ekonomik bütünleşmeye yönelik adımlara paralel olarak, Avrupa ülkeleri siyasi bütünleşme sürecini de eşzamanlı olarak işletmişlerdir.

Asıl amacı dış politika ve savunma konularında ortak hareket prensipleri oluşturmak olan ve üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının bir araya gelmesinden oluşan Avrupa Siyasi İşbirliği süreci, 1970'lerde ve 1980'lerin ilk yarısına kadar daha çok gevşek işbirliğinden öteye gidememiş, ancak 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi'ne konulan maddelerle siyasi birliğin hukuki dayanakları kısmen oluşturulmuş ve sonuçta 1992 yılında imzalanan Maastrich Anlaşması ile Avrupa Siyasi İşbirliği, ortak dış ve savunma politikaları için birlik mekanizmalarının kurulması aşamasına gelinmiştir.

Avrupa Birliği'nin İngiltere'nin ayrılmasından sonra öngörüldüğü gibi bir Birlik olmayı başarabilmesi için ortak savunma amacıyla Avrupa ordusunun kurulması gibi zorlu bir aşamayı geçip geçemeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Ancak mevcut haliyle Türk Dünyası için örnek alınabilecek bir model olarak dikkate alınması için fazlasıyla deneyime sahip olduğu görülmektedir.

Türk Dünyası ile ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için özellikle serbest ticaret bölgesi<sup>24</sup>, gümrük birliği<sup>25</sup> ile “ekonomik bütünleşme” yolunda gelişme sağlanması gerekmektedir. Bu da, Türk Dünyası arasında hukuki ve ekonomik bütünleşme sürecinin dinamik etkiler doğurduğu sürece varlığını sürdürebileceği sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Türkiye’nin AB aday üyeliği ile gümrük birliği üyeliği<sup>26</sup> konusunda mevcut uluslararası anlaşmalar dikkate alınarak verilecek siyasal kararlar bu konuda belirleyici olacaktır. Yine ortak pazar<sup>27</sup> konusu da ayrıca önem taşımaktadır.

<sup>24</sup> İki ya da daha çok ülke arasında malların ve hizmetlerin serbest dolaşımındaki engeller olan gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmaktadır. Ancak bu aşamada anlaşmaya üye olmayan ülkelere karşı her ülke bağımsız tarifelerini uygulamaya devam etmektedir. Dolayısıyla ekonomik entegrasyonun bu türünde uyulması zorunlu tek bir dış tarife sistemi bulunmamaktadır. Serbest ticaret bölgesi aşamasında ülkelerin diğer ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamaması, ulaştırma masrafları arasındaki farkı bertaraf etmemesi koşuluyla ithalatçıların tarifenin düşük olduğu ülkeden ithalat yapıp, başka ülkeye satmalarına yol açar. Yani kâr elde etmeye çalışır. Bunun kontrolü için, serbest ticaret bölgesinde mallar bir taraftan bir tarafa giderken, menşei şahadetnamesi gerekir. Serbest ticaret bölgesine en iyi örneği Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) oluşturmaktadır.

<sup>25</sup> Gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinin ileri safhasını ifade eder. Üye ülkeler kendi aralarında gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmanın yanı sıra üye ülkeler dışında kalanlara ortak dış tarife ya da diğer ifadeyle ortak gümrük tarifesi (OGT) uygulurlar. Birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan bölgesel bir birlik olan gümrük birliği, serbest ticaret bölgesindeki koşullara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbet dış ticaret politika izlemelerini sınırlandırmış olduğundan daha ileri bir aşamayı ifade etmektedir.

<sup>26</sup> Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bir Gümrük Birliği kurulmuştur.

<sup>27</sup> Ekonomik entegrasyonlarda gümrük birliğinden sonraki aşama ortak pazardır. Ortak Pazar anlaşması üye ülkeler arasında iç ticarete tüm tarifeleri ve diğer kısıtlamaları kaldırırken, ortak dış tarifeler koyar ve üye ülkeler arasında emek ve sermaye ve bilgiyi içeren üretim faktörlerinin bölge içinde serbest dolaşımına olanak sağlar. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı bu bütünleşme şeklini öncekilerden ayırmaktadır.

Günümüzde Avrupa Toplulukları artık Avrupa Birliği halini almış; Avrupa Parlamentosu<sup>28</sup>, Avrupa Komisyonu<sup>29</sup>, Avrupa Birliği Konseyi<sup>30</sup>, Avrupa Birliği Zirvesi<sup>31</sup>, Avrupa Birliği Adalet Divanı<sup>32</sup>, Avrupa Sayıştayı<sup>33</sup>, Avrupa Merkez Bankası<sup>34</sup>, Ekonomik ve Sosyal Komite<sup>35</sup> ile Bölgeler

- 
- <sup>28</sup> Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçilen organdır. AB üyesi ülkelerin vatandaşları olan Avrupa vatandaşları beş yılda bir yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilirler. Son Parlamento seçimi 2019 yılında yapılmıştır. Parlamento, bugün için Avrupa Birliği'ne üye 27 devletin toplamda 705 temsilcisinden oluşmaktadır.
- <sup>29</sup> Avrupa Komisyonu, yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı, 5 yıl için seçilen 27 üyeden oluşur.
- <sup>30</sup> Konsey, Avrupa Birliği üyesi devletlerin hükümetlerinde görev yapan bakanlardan oluşur. Konsey, Avrupa Birliği içinde üye devletlerin ulusal çıkarlarının temsil edildiği organdır. Konsey toplantılarına, karara bağlanacak konu doğrultusunda üye devletleri temsilen ilgili bakanlar katılır.
- <sup>31</sup> Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin başbakanları veya devlet başkanları ile Avrupa Birliği Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nın katılımı ile meydana gelir. Yılda dört defa toplanan Zirve, Birliğin gelişmesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen karar organdır.
- <sup>32</sup> Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nin yargı organdır ve Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve uzmanlık mahkemeleri olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşur. Adalet Divanı'nın temel amacı, Avrupa Birliği hukukunun Avrupa Birliği içerisinde, her yerde aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır.
- <sup>33</sup> Avrupa Sayıştayı, Birliğin tüm gelir ve giderlerini inceleyen, işlemlerinin hukuka ve usule uygunluğunu temin eden organdır. Sayıştay denetimi, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğu ile düzenliliğini ve iyi bir mali idareyi sağlamaya yöneliktir. Avrupa Sayıştayı her bir üye devletten birer kişi olmak üzere 27 üyeden oluşmaktadır.
- <sup>34</sup> Avrupa Merkez Bankası, tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir AB organdır. Görevi, para birimi olarak Avro'yu kullanan AB üyesi ülkelere oluşan Avro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevini üye devletlerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi içinde yerine getirir.
- <sup>35</sup> Ekonomik ve Sosyal Komite; Parlamento'ya, Konsey'e ve Komisyon'a yardımcı olmak amacıyla öngörülmüş bir danışma kurumu olup, kararları bağlayıcı değil, danışma niteliktedir. Ekonomik ve Sosyal Komite, işçi ve işveren grupları ile belirli toplum kesimlerinin değişik menfaatlerini temsil eden gruplardan seçilen üyelerden oluşur. Komite, Avrupa bütünleşmesinin genel çıkarları çerçevesinde faaliyet gösterir ve üyelerinin bağımsızlığı Antlaşma'da açıkça düzenlenmiştir.

Komitesi<sup>36</sup>, Avrupa Yatırım Bankası<sup>37</sup> ve Avrupa Ombudsmanı<sup>38</sup> organlarından oluşmuştur.

Avrupa Birliği'ni diğer uluslararası örgütlerden ayıran temel özellik, öteki uluslararası örgütlerin daha çok üye devletler arasında işbirliğini amaçlamasına karşılık, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve giderek sosyal ve siyasi bütünleşmeye yönelik amaçlara sahip olmasıdır. Bu temel fark, Avrupa Birliği'nin ulus aşırı yetkilerle donatılmış olarak ortaya çıkmasında kendini göstermektedir. Bu nitelik, hukuka da yansımıştır<sup>39</sup>. Avrupa Birliği'nin sahip olduğu yetkiler, ulusal yetkilerin Birliğe devredilmesi sonucunda meydana gelmiştir. Birlik organlarının üye devlet anayasalarına bağlılığı düşünülemeyeceği gibi tam tersine üye ülkelerin Birlik hukukuna bağlı olması kaçınılmazdır. Bütünleşmeyi amaçlayan örgütlerin kurucu antlaşmalarını imzalayan devletler, kurulacak örgütün karar organları lehine, egemen yetkilerinin bir bölümünü devretmektedirler

#### **A. HUKUK BİRLİĞİ İÇİN KANUNLAŞTIRMANIN ÖNEMİ**

Gerek bir toplumun milletleşmesinde ve gerekse milli devletin doğuşunda 'hukuk birliği' temel belirleyici rol oynamıştır. Hukuk birliğinin sağlanmasında ise yeknesak hukuk kurallarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yöntemi de kanunlaştırmadır. Milli devletin oluşumunda etkin olan kanunlaştırma, milli devletlerin oluşturduğu uluslararası veya uluslarüstü bir birlik oluşturmada da önemli rol oynamaktadır.

<sup>36</sup> Bölgeler Komitesi, AB içindeki yerel ve bölgesel yönetimlerin temsilcilerinden oluşan danışma nitelikli bir komitedir. Avrupa bütünleşmesinin genel çıkarları çerçevesinde faaliyet gösteren Komite'nin halihazırda 353 üyesi bulunmaktadır.

<sup>37</sup> Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği'nin finans kurumudur ve Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olacak yatırımların finanse edilmesi amacıyla kurulmuştur. Avrupa Yatırım Bankası tüzel kişiliği haiz olup üyeleri, Avrupa Birliği üyesi devletlerdir. Banka'nın görevi, Antlaşma'nın 309. maddesinde, Birliğin çıkarı doğrultusunda iç pazarın dengeli ve düzgün gelişimine katkı sağlamak olarak belirtilmektedir.

<sup>38</sup> Maastricht Antlaşması ile AB kurumsal yapısına kazandırılmış bir kurum olan Avrupa Ombudsmanı, Avrupa Parlamentosu tarafından yenilenebilen 5 yıllık bir süre için atanır ve bağımsızlığı da Antlaşmalarda teminat altına alınmıştır. Avrupa Ombudsmanı'na başvurmak Birlik vatandaşlarının hakları arasındadır. Avrupa Ombudsmanı, Birlik organlarının, kurumlarının veya diğer birimlerinin faaliyetlerinde kötü yönetime ilişkin şikâyetleri alır ve bunları araştırarak rapor hazırlar.

<sup>39</sup> ÖZKAN Gürsel, Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt II, Sayı 3-4, Yıl 2003, (Avrupa Birliği Hukuku), s. 240.

Devletin egemenlik yetkisini başka hiçbir otoriteye bağlı olmadan kullanması, onun hukuk kurallarının öngördüğü durumlar dışında hiçbir otoriteden buyruk almayacağı ya da izin istemeyeceği anlamına gelmektedir. Ancak devletlerin kendi kararlarını serbestçe almaları konusunda uluslararası hukuk, devletlerin andlaşma yapma yoluyla yükümlülük altına girmelerinin egemenlik yetkisinin terki olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir<sup>40</sup>. Belirtmek gerekir ki, her devletin egemen olmasının doğal sonucu, egemen devletlerin eşitliğidir. Bu olgu, uluslararası hukuk açısından ilke olarak bütün devletlerin aynı hukuki statüye sahip olduklarını açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle bütün devletler uluslararası hukukta aynı haklardan yararlanmakta ve aynı genel yükümlülükler altında bulunmaktadır.

Uluslararası teşkilatlar bünyesinde alınan kararlar, teşkilata üye ülkeleri doğrudan bağlamaz. Sonuçta bu kararlar yöneldiği üye devletler tarafından uygulamaya konulmak zorundadır. Burada önemli olan nokta, ilgili devletin kararı uygulamaya koymaması halinde ‘uluslararası sorumluluğunun’ söz konusu olmasıdır. Milli düzeyde yetkili organların, uluslararası örgüt kararlarını iç hukuklarında yürürlüğe koymaları, milli yetkilerin uygulanmasına getirilen kısıtlamadır. Bununla birlikte, milli planda yetkili organ, uluslararası örgüt kararlarının iç hukukta uygulanması konusunda da ‘yetkili’ durumundadır.

Kanunlaştırmının en basit anlamı kanun yapma yetkisine sahip devlet organının kanun koymasıdır. Diğer bir anlamı ise toplumda belli bir zamanda ihtiyaç duyulan konuların kanunla düzenlenmesidir. Avrupa Birliği örneğinde uluslar üstü nitelikte bir hukuk olarak Birliği kuran anlaşmaların uygulanması ile Birlik organlarınca belirlenen gerek hak ve özgürlükler alanında, gerekse ekonomik gelişme ile rekabet ve yatırım ilişkileri konusunda ortak kuralların uygulanması ve bu yolla işbirliğinin geliştirilmesidir.

Kanunlaştırmının temeli kamu hukuku alanında özellikle ceza hukuku ve idare hukuku başta olmak üzere toplumun düzeninin sağlanması ve devlet yönetiminin ilke ve kurallarının belirlenmesidir. Özel hukuk alanında medenî hukuk, borçlar hukuku ve özellikle ticaret hukuku üye ülkelerin yurttaşları bakımından, özellikle şirketler hukuku, bankacılık hukuku ve

<sup>40</sup> ÖZKAN (Avrupa Birliği Hukuku), s. 238.

sermaye piyasalarının düzenlenmesi ekonomik ilişkilerin güven içinde gelişmesi için çok önemlidir. Ayrıca uluslararası özel hukuk ve icra iflâs hukukunun düzenlenmesi de gerekmektedir.

Bir ülkede dağınık ve yazılı olmayan bir şekilde bulunan hukuk kurallarını birleştirerek, tüm ülkede geçerli bir hukuk sistemi meydana getirmek, kanunlaştırmaktır. Böylece yürürlükteki hukuk herkesçe bilinebilir, güvenli bir duruma getirilir. Fransız, İsviçre Medeni Kanunları ve Common Law sisteminde yapılan düzenlemeler bu anlamda kanunlaştırma örnekleridir. Çeşitli nedenlerle yeni ihtiyaçları karşılayacak hukuk sisteminin iç imkânlarla gerçekleştirilememesi durumunda, yabancı bir ülkenin hukuk sisteminin, tamamen veya kısmen kabul edilerek yürürlüğe konulması da söz konusu olabilmektedir. İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye'de kabul edilmesi bu duruma örnek oluşturmaktadır<sup>41</sup>. Değişik bir ifadeyle, kanunlaştırma ya mevcut toplum kurallarının kanun tekniği ile sistematik hale getirilmesi şeklinde kendini gösterir. Bu muhafazakâr kanunlaştırma uygulamasına örnek oluşturmaktadır. Ya da toplumu değiştirmek amacıyla yapılan kanunlaştırma olarak kendini göstermektedir. Bu tür kanunlaştırma devrim amacıyla yapılır.

Bu anlamda Türk Dünyasını oluşturan ülkelerin tek tek yeniden kanunlaştırma yapmalarına gerek bulunmamaktadır. Çünkü bugün için yeni ve orijinal kanun yapma oldukça zor ve gereksizdir. Bu anlamda devletler kanunlarını salt kendileri yapmazlar, adeta bilimde milletlerarası alış veriş gibi kanunlaştırmada da başka ülkelerin kanunları model olarak alınabilir.

### **1. Türk Dünyası Tahkim Merkezi Kurulması**

Uluslararası tahkim, yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların hakem veya hakem heyeti tarafından çözümlendiği alternatif bir çözüm yöntemidir. Bu anlamda Türk Dünyasında uluslararası tahkimin, rızaya dayalı ve bağlayıcı bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak uygulanması gerekmektedir.

Yabancı devletlerin birçoğu, ülkesinde gerçekleşecek uluslararası tahkim süreçlerini hukuki düzenleme altına almak için tahkim kanunları çıkarmaktadır. Ülkelerin tahkim kanunları genel olarak, tahkim sözleşmelerinin geçerlilik şartlarını, tahkim itirazını, tahkim ile mahkemeler

<sup>41</sup> ÖZKAN Gürsel, Türk Dünyasında Hukuk Birliği ve Milli Hukuk İhtiyacı (The Unity Of The Law And The Necessity Of The National Law in Turkish World), Uluslararası Türk Akademisi, IV. Sosyal Bilimler Büyük Bozkır Forumu, Nursultan- Kazakistan 2019, s. 888- 902.

arasındaki ilişkileri, yerel mahkemelerin tahkim sürecine katkısı ve müdahalesinin sınırlarını, hakem heyetinin oluşumunu, hakemlerin reddini, hakemlerin yetkisine yapılan itiraz ve itirazın sonuçlarını, hakem heyetinin tedbir kararı verme yetkisini, tahkim usul ve esasına uygulanacak kuralların belirlenmesini, kararın şekli ve maddi kapsamını, karara karşı başvuru yollarını ve tahkim giderlerini düzenlemektedir.

6570 sayılı İstanbul Tahkim Merkezi Kanunun amacı, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere uyuşmazlıkların tahkim veya alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözülmesini sağlamak üzere İstanbul Tahkim Merkezinin kurulması ile Merkezin teşkilat ve faaliyetlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Bu Kanunun uygulanmasını sağlamak ve Kanunla kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere tüzel kişiliği haiz, özel hukuk hükümlerine tabi İstanbul Tahkim Merkezi kurulmuştur.

21 Nisan 1961 tarihli Avrupa Konvansiyonu, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunun çalışmaları neticesinde düzenlenmiştir. Türkiye, 1961 tarihinde Cenevre’de düzenlenen Avrupa Konvansiyonunu 21 Nisan 1961 tarihinde imzalamıştır. Avrupa Konvansiyonu, tahkim anlaşması yapılırken mutad meskenleri veya muamele merkezleri farklı akit devletlerde olan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki ticari muamelelerden doğan tahkimlere ilişkin çözüm yolu sunmaktadır.

Avrupa Konvansiyonunun 1. maddesi uyarınca tahkimin konusu uluslararası ticari ilişkilerle sınırlandırılmıştır. Konvansiyonun uygulanabilmesi için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekir. Birinci şart tahkim anlaşması yapıldığı sırada tarafların mutad meskenlerinin farklı akit devletlerde bulunmasıdır. İkinci şart ise, uyuşmazlığın uluslararası ticari ilişkiden doğmuş olmasına ilişkindir.

Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (Komisyon), BM Genel Kurulu’nun 17 Aralık 1966 tarihli ve 2205 (XXI) sayılı kararı ile uluslararası ticaret hukukunun uyumlu hale getirilmesini ve modernleşmesini teşvik amacıyla, BM Genel Kurulu’na bağlı bir alt organ olarak kurulmuştur (UNCITRAL).

Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları kendi iradeleri ile bir araya gelerek “Türk Tahkim Divanı”nın kabul edilmesi gerekmektedir.<sup>42</sup>

Türk Dünyası Tahkim Merkezi kurulması uluslararası tahkim merkezlerinden bağımsız olarak özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) Tahkim Merkezi<sup>43</sup> örneğinde olduğu gibi Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında kurulması mümkün ve zorunlu bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası Arasında Türkiye’de İslam İşbirliği Teşkilatı Tahkim Merkezinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmıştır. Merkezin organları mütevelli heyeti, yönetim kurulu, sekreteryaya ve uluslararası tahkim divanından oluşmaktadır. OIC Tahkim Merkezi, OIC üyesi ülkelerin vatandaşları arasındaki yatırım ve ticaret uyuşmazlıklarını tahkim ve diğer alternatif yöntemlerle çözülmesi amacı taşımaktadır.

## **2. Türk Dünyası Anonim Şirketi Kurulması**

Modern piyasa ekonomisinin temel süjesinin şirketler olduğu düşünüldüğünde, şirketler hukukunun Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler bakımından ticaretin geliştirilmesinde en önemli düzenleme alanlarından biri olması doğal bir sonuçtur. Nitekim Avrupa şirketler hukuku şeffaflık, hukuki belirlilik ve şirketlerin faaliyetlerinin kontrolünü geliştirirken, onların iş kurma serbestisinden faydalanmalarını kolaylaştırmakta ve böylelikle de iç pazar bütünleşmesinde önemli rol oynamaktadır<sup>44</sup>. Avrupa Birliği’nde iç pazar bütünleşmesinin sağlanmasına yönelik olarak pozitif bütünleşme yöntemi şirketler hukuku bakımından “merkezi model” olarak tanımlanmakta<sup>45</sup> Avrupa Birliği çapında geçerli olacak belirli standartlar oluşturulmuştur.

<sup>42</sup> ÜNAL Mehmet, Altıncı Türk Devlet ve Toplulukları, Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, 20-23 Mart 1998- Bursa, Konuşma, Bildiri, Tutanak ve Karar Metinleri, Ankara 1999, s. 75.

<sup>43</sup> OIC, 22–25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat’ta düzenlenen İslam Zirve Konferansında alınan kararla kurulmuştur. Teşkilat merkezi Cidde, Suudi Arabistan’dadır. İslam İşbirliği Teşkilatının amacı, teşkilata üye Devletler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumaktır.

<sup>44</sup> SÜMER Murat, Avrupa Birliği’nde Şirketler Hukuku Alanında Yapılan Uyumlaştırma Çalışmaları ve Avrupa Tipi Şirket Formları, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 18, No: 2 (Yıl: 2019), s.557-596.

<sup>45</sup> GÖÇMEN İlke, Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İç Pazar, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2017, s. 71.

Avrupa Birliği'nde üye devlet hukukuna tabi olan şirketler ya da firmalar, tüm AB üyesi devletlerde şirketler hukuku alanında uygulanacak bir ortak yasal çerçeve belirlenmiştir. Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma ("ABİHA")'nın sunduğu iş kurma hakkı ve hizmet sunma özgürlüklerinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır<sup>46</sup>. Böyle bir ortak yasal çerçevenin oluşturulmasında ulusal düzenlemelerin ortak temel ilkelere sahip olmaları önem taşımaktadır. Bu noktada ulusal hukukların uyumlaştırılması gerekliliği kaçınılmaz olmaktadır.

Uyumlaştırma, esas itibarıyla, belirli bir konuda birbirinden az ya da çok farklılıklar içeren üye devlet hukuku kurallarını Avrupa Birliği çapında geçerli olacak bir hukuk kuralı ile uyumlu olacak şekilde eşit bir ortam yaratılması anlamına gelmektedir. Uyumlaştırma, şirketler hukukuna ilişkin olarak üye devletlere takdir yetkisi bırakmaksızın, tam uyumlaştırma şeklinde olabileceği gibi, asgari standartları tespit ederek üye devletlerin söz konusu alandaki takdir yetkisini ortadan kaldırmadan, sadece sınırlayarak, asgari uyumlaştırma şeklinde de olabilecektir. Bu anlamda üye devletler, kurucu antlaşmalar ile uyumlu olmak kaydıyla, daha yüksek standartlar belirleme konusunda serbesttirler.

Şirketler hukuku alanında yapılan uyumlaştırma çalışmalarının başlıca nedeni iç pazarın derinleştirilmesi ve şirketler açısından iş kurma serbestisinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Esasen şirketler hukuku alanındaki uyumlaştırma çalışmalarının çıkış noktası olan, ama ilk yıllarda başarısızlıkla sonuçlanan, Avrupa çapında geçerli olacak tek tip şirket formları (Avrupa tipi şirket formları) oluşturma çabaları Societas Europaea ve Societas Cooperativa Europea'nın hayata geçmesiyle, sonuç vermeye başlamıştır.

Avrupa şirketler hukuku, hissedarların ve diğer tarafların çıkarlarının korunması, halka açık limited şirketlerin sermayelerinin oluşturulması ve korunması, şubelerin kamuyu aydınlatma yükümlülükleri, birleşme ve bölünmeler, tek hissedarlı limited şirketler için asgari kurallar, hissedar hakları gibi konuların yanında Avrupa Şirketi, Avrupa Çıkar Gruplaşmaları ve

<sup>46</sup> 68/151 sayılı Birinci Şirketler Hukuku Direktifinin dibacesinde; iş kurma hakkının önündeki engellerin özellikle limited şirketler açısından kaldırılması acil bir konu olduğu, zira bu şirketlerin faaliyetlerinin sıklıkla ulusal sınırların ötesine geçtiği vurgulanmaktadır.

Avrupa Kooperatif Şirketi gibi AB tipi şirket formlarını kapsamaktadır. Avrupa tipi şirket formlarına duyulan ihtiyacın arkasında yatan temel sebebin üretim yapılarının Birlik boyutuna uyarlanması ihtiyacı olduğu belirtilmektedir<sup>47</sup>.

Avrupa Birliği uygulamasından hareketle Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde Türk Dünyası Anonim Şirketi statüsü hazırlanarak kabul edilmesi, gerek şirketler hukuku alanında gerekse bankalar hukuku alanında çek kanunu uygulaması başta olmak üzere önemli katkı sağlayacaktır.

### 3. Uluslararası Türk Hukuk Vakfı Kurulması

TBMM’nce yapılacak yasal düzenleme ile “*Uluslararası Türk Hukuk Vakfı Kurulması Hakkında Kanun*” çıkarılması uygun ve gerekli bulunmaktadır.

Böyle bir Vakfın amacı<sup>48</sup> ve kapsamının Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkeler hukuk sistemlerinin uyumlaştırılması ve hukuksal

<sup>47</sup> 2157/2001 sayılı Tüzük dibacesi birinci paragraf: “İç pazarın tamamlanması ve bunun Birlik genelinde getirdiği ekonomik ve sosyal durumdaki iyileşme, yalnızca ticaretteki engellerin kaldırılması değil, aynı zamanda üretim yapılarının da Topluluk boyutuna uyarlanması gerektiği anlamına gelir. Bu amaçla, işleri tamamen yerel ihtiyaçları karşılamakla sınırlı olmayan şirketlerin, işlerini Birlik düzeyinde yeniden düzenlemelerini planlayabilmeleri ve yürütebilmeleri gerekir.”

<sup>48</sup> Öncelikle “*Kanunun amacı, Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkeler arasında meşru, karşılıklı çıkar ve hak dengesini esas alarak;*

a) *Hukuk kültürünü, hukuk anlayış ve uygulaması ile pozitif hukukunu tanıtmak, hukuk alanında işbirliğini geliştirmek için yurt içinde ve Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerde hukuk merkezleri kurmak ve işletmek,*

b) *Her çeşit ve derecede eğitim tesisleri açmak ve işletmek, meslek yüksekokulu, yüksekokul, fakülte, üniversite, enstitü, araştırma ve uygulama merkezi, akademi ve dengi okullar açmak,*

c) *Uluslararası kongre, sempozyum, panel ve bilimsel araştırmalar ile ortak hukuk kurallarını ve hukuk standartlarını belirlemek ve hukuki işbirliğini geliştirerek hukuk sistemleri arasında uyumu sağlamak,*

ç) *İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması ve adaletin gerçekleşmesi için raporlar hazırlamak, hukuk alanında bilimsel araştırma ve inceleme yapmak veya yaptırmak,*

d) *Hukuk sistemlerinin tarihsel gelişimini incelemek, hukuk alanındaki benzerlikler ve farklılıkları araştırmak, mevzuat uyumlaştırma çalışmaları hazırlamak,*

e) *İkili ve çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi için hukuk alanında bilimsel araştırmalar ve araştırma geliştirme çalışmaları yapmak,*

f) *Hukuk tarihi, hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi alanında çalışmalar yapmak veya yaptırmak,*

sorunların çözüm yollarının araştırılarak Nahçıvan Anlaşması uyarınca yapılacak “yönetmelik” düzenlemesi ile çözümünün sağlanması gerekli bulunmaktadır.

## **B. YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI ORGANLARI VE MESLEK KURULUŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN KURUMLAŞTIRILMASI GEREKLİLİĞİ**

Türk Devletleri Teşkilatına Üye ülkelerin yasama, yürütme ve yargı organlarının karşılıklı olarak kurumsal ilişki kurmaları ve işbirliği alanlarının belirlenmesi dostluk ve kardeşlik bakımından çok önem taşımaktadır.

### **1. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)**

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesinin (TÜRKPA), 21 Kasım 2008 tarihinde kurulmuş ve temeli Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi'ne Dair Anlaşmaya (21 Kasım 2008 İstanbul Anlaşması) dayanan parlamentolar arası iş birliğidir.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi faaliyetlerini; bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve devlet sınırlarının ihlal edilmezliği, eşitlik, birbirinin iç işlerine karışmama ilkelerine saygı duyulması, zor kullanmaktan ve zor kullanılması ile tehdit, ekonomik ve başka baskı yöntemlerinden imtina temelinde, devletlerin siyasi ve ekonomik güvenliğinin güçlendirilmesi, doğal kaynakları tam ve verimli kullanmak yoluyla halkların refahının yükseltilmesi, ulusal ekonomilerin dinamik geliştirilmesi, parlamento diplomasisi alanında yeni başarılarla imza atılması, bölge ve diğer uluslararası camianın üyesi olan ülkelerin parlamentoları ve diğer uluslararası örgütler ile yeni ilişkilerin kurulması ve mevcut ilişkilerin geliştirilmesi esasında yürütmektedir.

*g) Hukuki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak için araştırmalar yapmak veya yaptırmak,*

*h) Üniversite ve sivil toplum örgütleri, ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler ile ortak projeler yürütmek ve yazılı ve görsel medyada süreli veya süresiz yayınlar yapmak veya yaptırmak,*

*ı) Türk hukuk ve kültür mirasını korumak ve hukuk alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilere karşılıklı veya karşılıksız burs vermek, her türlü ayni ve nakdi yardımda bulunmak,*

*için merkezi İstanbul'da olan Uluslararası Türk Hukuk Vakfının kurulması ve işleyişine ilişkin usul ve esasları belirlemektir” şeklinde düzenlenmesi yararlı olacaktır.*

## 2. Türk Anayasa Yargısı Konferansı (Türk-Ay)

Türk Devletleri Teşkilatı Üye ülkelerinden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye Anayasa Mahkemesi Başkanlarının katılımıyla **Türk-Ay** kurulmuştur.

Türk Devletleri Teşkilatına üye ve gözlemci devletlerin katılabileceği Türk Devletleri Teşkilatı Üyeleri Anayasa Yargısı Konferansının (TÜRK-AY) kuruluşuna dair deklarasyon 27 Nisan 2022 tarihinde imzalanmıştır<sup>49</sup>.

## 3. Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Ülkeler Başsavcılar Şurası

Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Ülkeler Başsavcılar Şurası, 1 Kasım 2021 tarihinde Bakü/Azerbaycanda gerçekleştirilmiştir. Başsavcılıklar arasındaki iş birliğini geliştirecek şekilde Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Cumhuriyet Başsavcılıkları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini amaçlamıştır<sup>50</sup>.

## 4. Türk Dili Konuşan ve Akraba Ülkeler Avukat Örgütleri Birliği (TÜRK-AV)

TÜRK-AV (Türk Dili Konuşan ve Akraba Ülkeler Avukat Örgütleri Birliği), Türkiye Barolar Birliği'nin girişimleriyle 8 Nisan 2016'da kurulan TÜK-AV'a Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da bulunan dost ve kardeş ülke avukatlık örgütleri katılmıştır.

Tarihsel ve kültürel bakımdan dost ve kardeş ülkelerin avukatları arasında var olan olumlu ilişkileri ve işbirliği imkânlarını daha verimli ve kalıcı hale getirmek amacı ile Türkiye Barolar Birliği'nin girişimleriyle kurulmuştur.

## C. HUKUK FAKÜLTELERİNDE AYNI MÜFREDAT PROGRAMININ OKUTULMASININ SAĞLANMASI

Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin hukuk fakültelerinde aynı müfredat programının okutulmasının sağlanması Türk Dünyası hukuk birliği oluşturmanın ön şartıdır. Bu amaçla Yükseköğretim Başkanlığınca Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Yüksek Öğretime ilişkin kuruluşları ile

<sup>49</sup> Daha önce 14 Aralık 2018 tarihinde İstanbul Dolmabahçe'de yapılan toplantıyla başlayan süreç, 2021 yılı Eylül ayında Endonezya'da yayımlanan "*Bandung Deklarasyonu*"yla sonuçlanarak, İslam Ülkeleri Anayasa Yargısı Konferansı kurulmuştur.

<sup>50</sup> Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) üyesi ülkelerin başsavcılarının ilk toplantısı sonrasında imzalanan kuruluş belgesi, Türk dili konuşan devletlerin başsavcılıkları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla daimi istişare ve çalışma mekanizmasının oluşturulmasını hedefliyor.

yapılacak görüşmeler sonucunda ortak müfredat programının belirlenmesi ve bu programın uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

#### **D. ULUSLARARASI İSTANBUL HUKUK KONGRESİNİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYESİ ÜLKELER HUKUK KONGRESİ OLARAK YENİDEN TOPLANMASI**

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın himayeleriyle *“Adli İşbirliğinin Geliştirilmesi Yargı İşleyişinin Hızlandırılması ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları”* konulu, 17-19 Ekim 2016 tarihlerinde İstanbul Çırağan Sarayı'nda *“Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresi”*<sup>51</sup> gerçekleştirilmiştir<sup>52</sup>.

Kongreye, 47 ülkeden aralarında Adalet Bakanı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu başkan ve üyeleri, Adalet Akademisi muadili kurum temsilcileri ile hukukçu ve akademisyenlerden oluşan 210 kişi ve yurtiçinden yüksek mahkeme başkan ve üyeleri, hâkim-savcılar, akademisyenler, avukatlar ile çok sayıda saygın meslek mensubu katılım sağlamıştır.

Kongrede; 21 oturumda 70 tanesi yabancı katılımcı tarafından olmak üzere 78 bildiri sunulmuştur.

Kongre oturumlarında; mülteciler ve mültecilerin sorunları, mağdur ve mağdur hakları, terörizmin finansmanı, sanal ortamda işlenen suçlar, insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, uyuşturucu madde ticareti gibi insanlığın ortak

<sup>51</sup> Kongre Yürütme Kurulu; Başkan Basri BAĞCI-Adalet Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı, Üyeler; Ridvan GÜLEÇ-Anayasa Mahkemesi Üyesi, Vuslat DİRİM-Yargıtay Daire Başkanı, Doç. Dr. Gürsel ÖZKAN-Danıştay Üyesi, Dr. Harun MERT - Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürü, Ahmet BAŞARAN-Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdür Yardımcısı, Hakan ÖZTATAR-Arabuluculuk Daire Başkanı, Ertan AYDIN-Türkiye Adalet Akademisi Daire Başkanı, Esin ÇAKIL-Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk İşleri Daire Başkanı. Kongre Bilim Kurulu; Başkan Doç. Dr. Gürsel ÖZKAN -Türkiye, Üyeler; Prof. Dr. Nuray Ekşi -Türkiye, Serikbay YDYRYS -Kazakistan, Prof. Dr. Bekbosun BORUBASHOV -Kırgızistan, Prof. Dr. Ayşe NUHOĞLU-Türkiye, Prof. Dr. Selahattin SARI-Türkiye, Prof. Dr. S. Güneş PESCHKE-Türkiye, Prof. Dr. Yusuf ÇALIŞKAN -Türkiye, Doç. Dr. Elchin KHALAFOV-Azerbaycan, Doç. Dr. M. Serdar ÖZBEK-Türkiye.

Kongre Sonuç Bildirisi; Bilim Kurulu adına Danıştay Üyesi Doç. Dr. Gürsel ÖZKAN tarafından okunmuştur.

<sup>52</sup> Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresi, Tebliğler, 17-19 Ekim 2016, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Basım Tarihi: Kasım 2017

sorunu olan ve uluslararası işbirliğini zorunlu kılan örgütlü suçlarla mücadele, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılması ve yargılamaların hızlandırılması amacıyla, bilişim sistemlerinin yargı hizmetlerinde etkin bir şekilde kullanılması ve mahkemelerde uzmanlaşmaya gidilmesi, hukuk eğitiminde uluslararası asgari standartların belirlenmesi, adalete erişimin önündeki engellerin kaldırılması, uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmeden çözülmesini sağlayacak alternatif yöntemlerin geliştirilmesi ve etkin bir şekilde uygulanması, suçla mücadelede etkin soruşturma yöntemlerinin geliştirilmesi, yatırım ve ticaretin teşviki ile korunması için uluslararası asgari hukuk standartları oluşturulması konularında tebliğlere yer verilmiştir.

Orta Asya, Balkanlar ve Orta Doğu başta olmak üzere 17 ülkeden gelerek Türkiye Cumhuriyeti Devletinden burs almak suretiyle Türkiye’de Hukuk Fakültesini bitirmiş, sosyal bilimlerde eğitim görmüş ve eğitimine devam etmekte olan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden 120 tanesi Kongrenin mihrmandarlığını üstlenmiş, 42 öğrenci ise Kongrede oturum raportörlüğünü yapmıştır.

Katılımcı ülkeler yargı kurumları arasındaki temas ve işbirliği ile bilgi ve tecrübe paylaşımının artırılmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kongrenin sonuç bildirgesinde, Kongrenin 2 yılda bir yapılmasına yönelik<sup>53</sup> karar alınmış olmasına rağmen, 2016 yılından bu tarafa 6 yıllık sürenin geçmiş olduğu dikkate alındığında, her iki yılda bir defa yapılmış olsaydı şimdiye kadar en az üç (3) defa Kongrenin yapılması gerekirken maalesef henüz ikincisi yapılamamıştır.

Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler başta olmak üzere bölgesel coğrafyamızdaki ülkeler ile meşru, karşılıklı çıkar ve hak dengesini esas alarak özel hukuki ilişki oluşturmak durumundayız. Ortak hukuk kurallarını ihdas ederek önce yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasını sağlamalıyız. Ekonomik işbirliği ve birlikteliğin, kültürel yakınlaşmanın ve sosyal iletişimin

<sup>53</sup> “Katılımcı ülkeler, yargı kurumları arasındaki temas ve işbirliği ile bilgi ve tecrübe paylaşımının artırılmasını vurgulayarak, Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresinin 2 yılda bir İstanbul’da yapılması, Kongrenin gündeminin bir önceki Kongrenin katılımcılarıyla istişare edilerek belirlenmesi ve organizasyon işlemlerinin yürütülmesi için Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı bünyesinde Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresi Sekreteryaşının oluşturulmasını önermişlerdir”

vazgeçilmez şartı hukuki uyumdur. Bunun için 17-19 Ekim 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresi uygun bir zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresinin, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler Hukuk Kongresi olarak toplanması bu alandaki deneyimden yararlanılması anlamına gelmektedir.

Kongre ile amaçlanan bölge ülkelerinin öncelikle özel hukuk alanında özellikle ekonomik ilişkiler bakımından ortak hukuk kuralları oluşturmak suretiyle gerek ikili gerek çok taraflı yapılacak karşılıklı anlaşmalar yoluyla ulusal hukukların uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu durumun da dikkate alınarak Uluslararası İstanbul Hukuk Kongresinin, *“Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Ülkeler Hukuk Kongresi”* olarak yapılması gerekmektedir.

Ekte örneğine yer verilen *“Uluslararası Türk Hukuk Vakfı Kurulması Hakkında Kanun”* Tasarısının yasalaşması ile kurulacak Vakıf bünyesinde oluşturulacak Ülke Masaları tarafından; bölge ülkelerinde ayrı ayrı Türkiye’de eğitim görmüş mezunlardan belirlenecek uzmanlar tarafından, öncelikle akademik araştırma ve ekonomik incelemeler yapılması ve sorunlu alanların belirlenmesi, sonra çözüm yollarının geliştirilmesi ve Kongre gündemine alınarak tartışma konusu olarak sunulması uygun olacaktır.

### III. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERDE İDARİ YARGI

#### A. AZERBAIJAN

Azerbaycan Anayasasının 125-133. maddeleri arasında Yargı Hâkimiyeti düzenlenmiştir. 125/II. maddesinde yargı hâkimiyetinin, *“Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemeleri, Azerbaycan Cumhuriyetinin genel mahkemeleri ve diğer ihtisaslaştırılmış mahkemeler”* tarafından kullanılacağı belirtilmiş, idari yargı alanında Danıştay benzeri bir yüksek mahkemeye yer verilmemiştir.

Anayasanın 129. maddesinde Mahkeme Kararları ve İcrası düzenlenerek, *“Mahkemenin kararları devlet adına alınır ve icrası zorunludur. Mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi, kanunla belirlenen sorumluluklar doğurur”* şeklindeki hükümle yargı kararlarına uyma zorunluluğu kurala bağlanmıştır.

Belirtmek gerekir ki, Azerbaycan Anayasasının 126. maddesinde hakim adaylarında aranan nitelikler belirlenmiş, yüksek hukuk öğrenimine sahip ve hukuk alanında 5 yıldan fazla çalışma tecrübesine sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının hâkim olabileceği düzenlenmiştir.

## B. KAZAKİSTAN

Kazakistan Anayasasının 75-83. maddeleri arasında Mahkemeler ve Yargı düzenlenmiştir. Anayasanın 75/(2). maddesinde, *“Kanunla öngörülen durumlarda ceza yargılaması jürinin katılımıyla gerçekleştirilir”* hükmü düzenlenmiş, 75/(3). maddesinde *“Mahkemeler, Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, yerel mahkemeler ve kanunla kurulan diğer mahkemelerden oluşur”* kuralı yer almıştır.

Anayasanın 81. maddesinde, *“Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, yasayla öngörülen hallerde yerel ve diğer mahkemelerin yargı yetkisine ilişkin, sivil, medeni, cezai ve diğer davalarda üst yargı organı”* olarak düzenlenmiş, 82/(1). maddesinde, *“Yüksek Mahkeme Başkanı ve hâkimleri, Cumhuriyet Yüksek Yargı Kurulunun tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı’nın önerdiği kişiler arasından Senato tarafından seçilir”* hükmüne, 82/(2). maddesinde de, *“Yerel ve diğer mahkemelerin başkan ve hâkimleri Yüksek Yargı Kurulunun tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar”* hükmüne yer verilmiştir.

Azerbaycan Anayasasında olduğu gibi Kazakistan Anayasasında da Danıştay benzeri yüksek mahkeme yer almamıştır.

## C. KIRGIZİSTAN

Kırgızistan Anayasasının 93-103. maddeleri arasında *“Kırgız Cumhuriyeti Yargı Erki”* düzenlenmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasasının 93/(2). maddesinde, *“Yargı yetkisi, anayasal, medeni, cezai, idari ve diğer yargılama usulleri aracılığıyla kullanılır”*, 93/(3). maddesinde de, *“Kırgız Cumhuriyetinde yargı sistemi, Anayasa ve kanunlarla belirlenir ve Yüksek Mahkeme ve yerel mahkemelerden oluşur”* hükmü yer almıştır.

## D. ÖZBEKİSTAN

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasasının *“Yargı Hâkimiyeti”* başlıklı bölümü 106-116. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Anayasanın 107. maddesinde, *“Özbekistan Cumhuriyetinde yargı sistemi, Özbekistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, askeri mahkemelerden, Karakalpakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, Karakalpakistan Cumhuriyeti hukuk ve ceza mahkemelerinden, aynı süre için atanan il, Taşkent şehri hukuk ve ceza mahkemelerinden, ilçeler arası, ilçe, şehir, hukuk ve ceza, idari ve iktisat mahkemelerinden oluşur”* hükmü yer almıştır. Buna göre idari mahkemeler

ilk derece mahkemesi olarak kabul edilmiş, ancak yüksek mahkeme olarak benimsenmemiştir.

Anayasanın 110. maddesinde, Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi düzenlenmiş, *“sivil, ceza, ekonomik ve idari yargılama alanında yüksek yargı organı”* olduğu belirtilmiştir.

#### E. TÜRKMENİSTAN

Türkmenistan Anayasasının 96-108. maddeleri arasında *“Yargı Gücü”* bölümü düzenlenmiştir.

Anayasanın 97. maddesinde, *“Yargı hâkimiyeti, Türkmenistan Yüksek Mahkemesi ve kanunlarda gösterilen diğer mahkemeler tarafından yerine getirilir”* hükmü yer almıştır. Ayrıca 108. maddede de, *“Mahkemelerin yetkileri, kuruluşu ve çalışma şekli kanunla belirlenir”* hükmüne yer verilmiştir.

#### F. TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 155. maddesinde, *“Danıştay”* yüksek mahkemeler arasında düzenlenmiştir.

Buna göre, *“Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. (Değişik ikinci fıkra: 13/8/1999-4446/3 md.) Danıştay, davaları görmek, (...)98 kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir. Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idari yargı hakim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hakimler ve Savcılar Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilir. Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Danıştayın, kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, idari yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir”* hükmü yer almıştır.

Anayasanın 158. maddesinde *“Uyuşmazlık Mahkemesi”* düzenlenmiş, *“Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve*

*hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlmeye yetkilidir” hükmüne yer verilmiştir.*

## SONUÇ

Türk Devletleri Teşkilatı Üyesi Ülkeler açısından, önem taşıyan konu, mevzuatın düzenlenmesinde ortak hukuk ilkelerinin ve yasal standartların sağlanmasıdır. Doğal olarak, böyle bir standardizasyon, tüm mevzuat için söz konusu olamaz; ancak, bir kısım önemli kanunlarda, ortak standartlar oluşturmak, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasındaki ilişkilerde işbirliğinin geliştirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu kanunların, demokratik ülkelerin kabul ettiği müesseselerin öngördüğü oranda, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin milletlerarası camiadaki ilişkilerinde de önemli katkısı olacaktır.

Avrupa Birliği hukukunda olduğu gibi 2009 tarihli Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşmasının ortaya koyduğu biçimiyle temel yasama fonksiyonunun uygulanması gerekmektedir.

Nahçıvan Anlaşmasının “Yönetmelik” başlığını taşıyan 18. maddesinde, *“İdari düzenlemeler, DİBK (Dışişleri Bakanları Komitesi) tarafından belirlenecek ve DBK’nın (Devlet Başkanları Konseyi) onayına sunulacak TDKÜİK (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) Yönetmeliği uyarınca belirlenecektir”* şeklindeki kurala yer verilmiştir. Nahçıvan Anlaşmasında yer verilen amaç ve görevleri yerine getirmek üzere anılan Yönetmeliğin Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Dışişleri Bakanları Komitesince hazırlanarak Devlet Başkanları Konseyinin onayına sunulması hayati derecede önem taşımaktadır.

Dışişleri Bakanları Komitesince hazırlanarak Devlet Başkanlarının onayı ile yürürlüğe konulacak olan Yönetmelik ile Türk Devletleri Teşkilatı hukuku, milli hukuka karşı üstünlük taşıyacak ve Nahçıvan Antlaşması ile oluşturulan hukukun uygulanması Türk Devletleri Teşkilatı’nın kurumsal işlevini arttırarak, Teşkilatın üye ülkeler üzerindeki etkisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Uygulamaya konulacak Yönetmelik uyarınca belirlenecek *“İdari Düzenlemeler”*, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeleri bağlayıcı nitelikte olacağından, üye ülkelerce yürürlükten kaldırılamayacak veya değiştirilemeyecektir.

Türkiye bakımından ekte yer verilen Uluslararası Türk Hukuk Vakfı Kurulması Hakkında Kanun Tasarısının yasalaştırılması özel öneme sahiptir. Yine Türk Dünyası Tahkim Merkezi ve Türk Dünyası Anonim Şirketi kurulması gerekmektedir. Bunun için Nahçıvan Anlaşmasında öngörülen Yönetmeliğın yürürlüğe girmesi ve buna göre gerekli işbirliğinin sağlanması uygun ve gerekli bulunmaktadır. Bunlarla birlikte, Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerdeki hukuk fakültelerinin benzer/aynı müfredatı uygulamaya koymaları da önem taşımaktadır.

## **EK : ULUSLARARASI TÜRK HUKUK VAKFI KANUNU TASARISI BİRİNCİ BÖLÜM**

### **Amaç, Kapsam ve Tanımlar**

#### **Amaç ve Kapsam**

**MADDE 1-** Bu Kanunun amacı, Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkeler arasında meşru, karşılıklı çıkar ve hak dengesini esas alarak;

a) Hukuk kültürünü, hukuk anlayış ve uygulaması ile pozitif hukukunu tanıtmak, hukuk alanında işbirliğini geliştirmek için yurt içinde ve Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerde hukuk merkezleri kurmak ve işletmek,

b) Her çeşit ve derecede eğitim tesisleri açmak ve işletmek, meslek yüksek okulu, yüksekokul, fakülte, üniversite, enstitü, araştırma ve uygulama merkezi, akademi ve dengi okullar açmak,

c) Uluslararası kongre, sempozyum, panel ve bilimsel araştırmalar ile ortak hukuk kurallarını ve hukuk standartlarını belirlemek ve hukuki işbirliğini geliştirerek hukuk sistemleri arasında uyumu sağlamak,

ç) İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması ve adaletin gerçekleşmesi için raporlar hazırlamak, hukuk alanında bilimsel araştırma ve inceleme yapmak veya yaptırmak,

d) Hukuk sistemlerinin tarihsel gelişimini incelemek, hukuk alanındaki benzerlikler ve farklılıkları araştırmak, mevzuat uyumlaştırma çalışmaları hazırlamak,

e) İkili ve çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi için hukuk alanında bilimsel araştırmalar ve araştırma geliştirme çalışmaları yapmak,

f) Hukuk tarihi, hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi alanında çalışmalar yapmak veya yaptırmak,

g) Hukuki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak için araştırmalar yapmak veya yaptırmak,

h) Üniversite ve sivil toplum örgütleri, ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler ile ortak projeler yürütmek ve yazılı ve görsel medyada süreli veya süresiz yayınlar yapmak veya yaptırmak,

ı) Türk hukuk ve kültür mirasını korumak ve hukuk alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilere karşılıklı veya karşılıksız burs vermek, her türlü ayni ve nakdi yardımda bulunmak,

için merkezi İstanbul'da olan Uluslararası Türk Hukuk Vakfının kurulması ve işleyişine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

## **Tanımlar**

**MADDE 2-** (1) Bu Kanunda geçen;

- a) Bakanlık: Adalet Bakanlığını,
- b) Hukuk Merkezi: Vakfın amaçlarını gerçekleştirmek için yurt içinde ve Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerdeki Vakfa bağlı olarak kurulan ve Türk Hukuk Merkezi olarak isimlendirilecek birimleri,
- c) Vakıf: Uluslararası Türk Hukuk Vakfını ifade eder.

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **Vakfın Faaliyetleri ve Organları**

#### **Vakfın faaliyetleri**

**MADDE 3-** (1) Vakfın 1'inci maddede tanımlanan amaçları gerçekleştirmek için yapacağı faaliyetler şunlardır:

- a) Vakfın amaçlarına benzer çalışmalarda bulunan Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerdeki vakıflar ile gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapmaya; benzer amaçlı vakıf ve derneklere aynı ve nakdi bağış ve yardımda bulunmaya,
- b) Kamu kurum ve kuruluşları dışındakilerden yardım almaya, bu yardımı sağlamak için anlaşmalar yapmaya,
- c) Taşınmaz malların irtifak, intifa, rehin ipotek gibi mülkiyetten gayri aynı haklarını kabule, bu hakları kullanmaya, olan ya da olacak gelirleri ile kuracağı sözleşmeler için taşınır ve taşınmaz malların rehin ve ipoteki dâhil her türlü güvenceleri almaya, geçerli banka kefaletlerini kabule,
- d) Vakfın amaç ve hizmet konularını gerçekleştirmek için gerektiğinde ödünç almaya, kefalet, rehin, ipotek ve diğer güvenceleri vermeye,
- e) Vakfın amaç ve hizmet konularına uygun olarak yürütülen ve yürütülecek projelerden ve her türlü çalışmalardan gelir elde etmeye,
- f) Vakfa gelir sağlamak amacı ile olağan işletme ilkelerine göre çalışacak iktisadi işletmeler, şirketler, ortaklıklar kurmaya, kurulu olanlara iştirake, bunları doğrudan işletmeye ya da denetimi altında bir işletmeciye işletmeye,
- g) Vakfın amaç ve hizmet konularından birinin ya da tümünün gerçekleştirilmesi için yararlı ve gerekli görülen girişim, tasarruf, mal edinme, inşaat ve benzeri sözleşmeleri yapmaya,
- h) Vakıf bu yetki ve gelirlerini Türk Medeni Kanunuyla yasaklanan maksatlarla kullanamaz. Vakfın yurt dışındaki ilişkileri bakımından 8/6/1984

tarhli ve 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin ek 3'üncü maddesi uyarınca Dışışleri Bakanlığının uygun görüşü yeterli sayılır, İçişleri Bakanlığının izni aranmaz.

Türk Medeni Kanunu'nun 48'inci maddesinde belirtildiği üzere izinli ve yetkilidir.

### **Vakfın organları, organların oluşumu ve görevleri**

**MADDE 4-** (1) Vakfın organları Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu ve Denetim Kuruludur.

(2) Mütevelli Heyeti, Vakfın karar organı olup on beş üyeden oluşur. Adalet Bakanı, Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili, Yargıtay Genel Sekreteri, Danıştay Genel Sekreteri, Türk Devletleri Teşkilatı'nın belirlediği bir kişi, Türkiye Barolar Birliği Başkanı, Dışışleri Bakanlığı Bakan Yardımcısı, Hazine ve Maliye Bakanlığı Bakan Yardımcısı, Türkiye Adalet Akademisi Başkanı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı heyetin tabii üyeleridir. Heyetin tabii üyeleri dışında; Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilen üç kişi, üniversitelerin hukuk fakültesi dekanları arasından Yükseköğretim Kurulunun seçeceği bir kişi, üç yıl süreyle Mütevelli Heyet üyeliğini yürütür. Adalet Bakanı, Mütevelli Heyetin başkanı; Türkiye Adalet Akademisi Başkanı, başkan vekilidir. Mütevelli Heyet, başkanın ya da başkan vekilinin daveti üzerine üye tamsayısının yarısından bir fazlasının katılımıyla yılda en az iki defa toplanır.

(3) Mütevelli Heyeti gerektiğinde Vakfın resmî senedinde değişiklik yapmaya yetkilidir.

(4) Yönetim Kurulu, Vakfın icra organı olup Vakfın temsil yetkisini haizdir. Yönetim Kurulu üyeleri ve başkanı Mütevelli Heyeti tarafından beş yıllığına atanır ve atanan üyeler gerektiğinde Mütevelli Heyeti tarafından görevden alınabilir. Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu üyelerini Mütevelli Heyeti içerisinde veya dışarıdan seçebilir. Yönetim Kurulunun ilk toplantısında, başkan vekili, genel sekreter ve muhasip üye seçilmek suretiyle görev taksimi yapılır. Görev süresi bitmeden herhangi bir sebeple yönetim kurulu üyeliği sona eren üyenin yerine, sırasına göre yedek üyelerden biri göreve çağrılır. Yönetim kurulu ayda en az bir kere toplanır. Geçerli mazereti olmadan ve arka arkaya (3) toplantıya katılmayan Yönetim Kurulu üyesi, bu görevden çekilmiş sayılır. Toplantı yeter sayısı üç olup, kararlar mevcudun çoğunluğu ile alınır. Oylarda eşitlik olması halinde

başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış olur. Alınan kararlar, noter tasdikli karar defterine yazılarak imzalanır. Görev süresi sona erdiği halde yeni Yönetim Kurulu üyeliklerinin her hangi bir sebeple seçilmemesi halinde mevcut Yönetim Kurulu seçim yapılana kadar görevine devam eder.

(5) Denetim Kurulu, Mütevelli Heyeti adına Vakfın faaliyet ve hesaplarını denetler. Denetim Kurulu, Mütevelli Heyeti tarafından beş yıllığına atanan beş asil ve beş yedek üyeden oluşur. Denetim Kurulunun oluşumunda Adalet Bakanlığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığının temsilcilerine yer verilir.

(6) Vakıf Mütevelli Heyeti üyeleri hukuk fakültesi veya müfredatında hukuk bilgisine yer veren iktisat, işletme ve kamu yönetimi bölümleri mezunlarından seçilir ve yetmiş iki yaşının bitimine kadar görev alabilirler.

#### **Mali haklar**

**MADDE 5-** (1) Vakfın bu Kanunda sayılan organlarına ve Vakıf resmî senedi ile oluşturulacak yeni birimlerine ödenecek ücretler, harcırahlar ve yolluklar ile diğer özlük hakları Mütevelli Heyeti tarafından belirlenir. Mütevelli Heyetine ödenecek huzur hakkı ise Adalet Bakanı tarafından belirlenir.

(2) Vakfın organlarında görev alan kişiler 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 13'üncü maddesi kapsamındaki Türkiye Cumhuriyeti dış temsilcilikleri nezdinde memur edilen müşavirlere tanınan haklardan faydalanırlar.

#### **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

##### **Vakfın Bütçesi ve Gelirleri ile Muafiyet, İstisna ve İndirimler**

##### **Vakfın bütçesi ve gelirleri ile muafiyet, istisna ve indirimler**

**MADDE 6-** (1) Vakıf, 1'nci maddede yer alan amaç ve 3'ncü maddede yer alan faaliyetleri doğrultusunda yıllık bütçe yapar. Bütçe hesap dönemi takvim yılıdır. Vakıf, yıl içinde elde ettiği brüt gelirin en fazla üçte birini mali, idari, hukuki ve bunlara yardımcı işlerde çalışan personel, yönetim ve idame masrafları ile ihtiyatlara; kalan üçte ikisini ise Vakfın amaçlarına, bu amaçları gerçekleştirmek için çalışan personele ve mal varlığını artıracak yatırımlara sarf ve tahsis eder. Ayrıca Vakıf, amaçlarını gerçekleştirmek için yurt içinde ve Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerde iktisadi işletme veya sermaye şirketi kurabilir, devralabilir ve bunlara ortak olabilir.

(2) Vakfın gelirleri şunlardır:

a) Vakfın amacına uygun ulusal ve uluslararası fonlardan aktarılan hibeler de dâhil olmak üzere her türlü şartlı, şartsız bağışlar ile yardımlar.

b) Yurt içinde ve Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olacak ülkelerde her türlü ürün, hizmet, menkul, gayrimenkul, irat ve vasiyet bağışları ile ayni ve nakdî yardımlar.

c) Vakıf faaliyetlerinden elde edilen muhtelif gelirler.

ç) İktisadi işletmeler, iştirakler ve ortaklıklardan sağlanan gelirler.

d) Vakıf taşınır ve taşınmaz varlıkları ile diğer haklarının değerlendirilmesi ile sağlanan gelirler.

e) Genel Bütçeden ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca aktarılabacak miktarlar.

f) Diğer gelirler.

(3) Vakıf;

a) Kurumlar vergisinden (iktisadi işletmeler ve iştirakler hariç),

b) Yapılan bağış ve yardımlar sebebiyle veraset ve intikal vergisinden,

c) Bu Kanunda sayılan faaliyetleri dolayısıyla yapılan işlemler yönünden harçlardan, bu kapsamda düzenlenen kâğıtlar nedeniyle damga vergisinden, sahip olduğu taşınmazları dolayısıyla emlak vergisinden, Vakıflar Genel Müdürlüğüne vakıflardan tahsil edilen teftiş ve denetleme masraflarına katılma paylarından, muaftır.

(4) Vakıf, Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflara diğer kanunlarla tanınan vergi, resim ve harç istisnalarından yararlanır.

(5) Vakfa yapılacak bağış ve yardımlar gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilir.

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

### **Çeşitli ve Son Hükümler**

#### **Yurt dışında görevlendirilen Vakıf personeli**

**MADDE 7-** (1) Vakıf tarafından yurt dışında görevlendirilen Vakıf personeli, Vakıf Başkanlığının görevlendirme yazısını pasaport vermeye yetkili idareye ibraz etmek suretiyle 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 14'üncü maddesi kapsamındaki Hükümetçe, hususi idarelerce veya belediyelerce resmî vazife ile dış memleketlere gönderilenlere ya da dış memleketlerde vazifeye alınanlara tanınan haklardan faydalanır.

### **Personel görevlendirilmesi**

**MADDE 8-** (1) 3'ncü maddede sayılan faaliyetlerinin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan personelin temini amacıyla kamu kurumlarında istihdam edilen Devlet memurları ile öğretim elemanlarından gerekli nitelikleri taşıyanlar, Vakfın talebi ve kendilerinin isteği üzerine kurumlarınca;

a) En fazla iki yıl süreyle Vakıfta görevlendirilebilir. Söz konusu görevlendirmeler, iki yılın dolmasından sonra gerektiğinde aynı usulle ikişer yıl süreyle en fazla üç defa uzatılabilir. Bu şekilde görevlendirilenler bu görevleri süresince aylıklı izinli sayılırlar. Bunlara, yurtdışında görev yaptıkları süre için, görevlendirildikleri ülkede sürekli görevle bulunan ve 9'uncu derecenin 1'inci kademesinden aylık alan bekâr meslek memuruna ödenmekte olan yurtdışı aylığını geçmemek üzere Mütevelli Heyetince belirlenecek tutarda Vakıf tarafından ödeme yapılabilir.

b) En fazla iki yıla kadar aylıksız izin verilmek suretiyle anılan Vakıfta görevlendirilebilir. Bu izin her iki yılda bir atamaya yetkili amirinin onayı ile memuriyetleri süresince on yıla kadar uzatılabilir. Bunlara, yurtdışında görev yaptıkları süre için, görevlendirildikleri ülkede sürekli görevle bulunan ve 9'uncu derecenin 1'inci kademesinden aylık alan bekâr meslek memuruna ödenmekte olan yurtdışı aylığının üç katını geçmemek üzere Mütevelli Heyetince belirlenecek tutarda Vakıf tarafından ödeme yapılabilir. Bunlardan görevlerine dönenlerin Vakıfta geçirdikleri hizmet sürelerinin her yılı bir kademe ilerlemesine ve her üç yılı bir derece yükselmesine esas olacak şekilde değerlendirilir.

(2) Görevlendirilen personele bu maddeye göre ödenecek ücrete, ikili andlaşma bulunmaması nedeniyle ilgili ülke mevzuatına göre vergi tahakkuk ettirilmesi halinde ödenmesi gereken vergi tutarını, Vakıf bütçesinden ödetmeye Mütevelli Heyeti yetkilidir.

(3) Bu şekilde görevlendirilebilecek azami personel sayısı Adalet Bakanlığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığınca müştereken belirlenir.

(4) Vakıf, bu madde kapsamında görevlendirilen veya aylıksız izin verilen personelin, görevlendirildiği yere gidiş ve geliş harcırahı ile yurtdışında görev yaptığı sürece alacağı ücret ödemelerini kendi bütçesinden yapar.

(5) Bu madde kapsamında aylıksız izin verilmek suretiyle görevlendirilenlerden, önceki görevleri sebebiyle 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4'üncü

maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi veya geçici 4'üncü maddesi kapsamında sigortalı veyahut iştirakçi sayılanların; aylıksız izinli sayıldıkları sürece aynı kapsamdaki sigortalılık veya iştirakçilik ilişkisi devam eder. İlgililerin bu şekilde aylıksız izinde geçirdikleri süreler önceki kadro unvanları esas alınmak suretiyle emekli keseneğine esas aylık unsurlarının veya sigorta primine esas kazanç unsurlarının tespitinde dikkate alınır. Bu şekilde aylıksız izne ayrılanların önceki kadroları için tespit edilen sigorta primine esas kazanç veya emekli keseneğine esas aylık tutarı esas alınmak suretiyle hesaplanacak sigorta primleri veya kişi keseneği ve kurum karşılıkları ile genel sağlık sigortası primlerinin ödeme yükümlülüğü Vakfa aittir. Bu fıkra kapsamına girenlerin aylıksız izinli sayıldıkları süreler emekli ikramiyesinin hesabında dikkate alınır.

(6) Bu madde kapsamına girenler ile bunların yurtdışında birlikte yaşadıkları ve 5510 sayılı Kanuna göre bakmakla yükümlü oldukları kişilerin yurtdışındaki sağlık giderleri, aylıksız izin dönemini geçmemek kaydıyla sürekli görevle yurtdışına gönderilen Devlet memurları için 5510 sayılı Kanunda belirlenmiş olan usul ve esaslar çerçevesinde karşılanır.

(7) İlgili kurumlar, söz konusu görevlendirmeleri süresi dolmadan sonlandırabileceği gibi Vakfın gerekçeli talebini uygun görmesi halinde de sonlandırabilir.

(8) Bu madde uyarınca görevlendirilenlerden görev süresinin bitimini veya görevlendirmenin sonlandırılmasını izleyen onbeş gün içinde görevlerine dönmeyenler memuriyetten çekilmiş sayılırlar.

#### **Hüküm bulunmayan hâller**

**MADDE 9-** (1) Bu Kanunda hüküm bulunmayan durumlarda 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu ile 20/2/2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu hükümleri uygulanır.

#### **Vakfın kuruluş işlemleri**

##### **GEÇİCİ MADDE 1-**

(1) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde Vakfın kuruluşu, Vakıf resmî senedi ve Vakfın Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre tesciline ilişkin işlemler Adalet Bakanlığınca sonuçlandırılır.

(2) Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde Vakfın kuruluş işlemlerinde kullanılmak ve kalanı kuruluş tamamlandıktan sonra Vakfa devredilmek üzere Adalet Bakanlığı bütçesinden Vakfa beş milyon Türk lirası aktarılır.

(3) Vakfın tescil işlemlerini müteakip bir ay içinde Mütevelli Heyeti, Vakfın teşkilatlanmasına yönelik bütün kararları alır, bu Kanunda sayılan organların atamasını yapar ve Vakfın iç mevzuatını mevcut yasalar çerçevesinde hazırlar. Vakfın politikalarını ve stratejik planını, geçici bütçesini ve Türk Hukuk Vakfının resmî internet sitesini hazırlar.

(4) Vakfın kuruluş merkezi olarak kullanılmak üzere Hazine ve Maliye Bakanlığınca uygun görülen taşınmaz, bedelsiz olarak Vakfın kullanımına bırakılır. Vakfın kurulmasından ve teşkilatlanmasının tamamlanmasından sonra, Adalet Bakanlığının uygun gördüğü yurt dışında kamuya ait varlıklar Cumhurbaşkanı kararı ile bedelsiz olarak Vakfa devredilir.

#### **Yürürlük**

**MADDE 10 –** (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

#### **Yürütme**

**MADDE 11-** (1) Bu Kanun hükümlerini Cumhurbaşkanı yürütür.